

ВЕРА МИЛОСАВЉЕВИЋ

**ЗА УСТАНОВЉЕЊЕ И ОЗВАНИЧЕЊЕ
СРБИСТИКЕ**

У систему славистике као научне филолошке дисциплине пре три деценије није постојао подсистем са именом србистика. Постојао је подсистем сербокroatистика (за област проучавања језика) и југославистика (за област проучавања књижевности). То је потврђено у књизи Предрага Пипера *Увод у славистику*, објављеној у Београду 1991. године.¹ Исте године када и Пиперова, изашла је књига Радмила Маројевића *Ћирилица на раскрсћу векова* и у њој је, само на једном месту, поменуто име србистика.² Пет година касније, на Филолошком факултету у Београду одржан је симпозион *Сојосйавиџельные, џиџолоџические и сраниџельно-исйорџические исслеџования русскоџо и џруџих язџков* (25–29. септембра 1996). У оквиру овог научног скупа организован је у Новом Саду округли сто *Русский язџк. Руссисџика. Србский язџк. Србисџика*. На тражење чувеног руског лингвисте академика Ољега Трубачова, учесника симпсона, округли сто је одржан у Гимназији „Јован Јовановић Змај” ради сећања на славног Павела Јозефа Шафарика, који је био професор и директор Српске православне велике гимназије у Новом Саду (1819–1833), а чију традицију наставља садашња, популарно звана, Јовина или Змајева гимназија. Павел Јозеф Шафарик је био један од носећих стубова у развоју славистике и србистике у првој половини XIX века. Овом приликом, професор Методологије проучавања књижевности на Филозофском факултету у Новом Саду Петар Милосављевић

¹ Предраг Пипер, *Увод у славистику*, Београд, Филолошки факултет Универзитета, 1991, 8.

² Радмил Маројевић, *Ћирилица на џрелому векова*, Београд, Српски фонд словенске писмености и словенских култура, 1991, 131.

поднео је реферат „Србистика – стање и перспективе” који је потом објављен као „Поговор” у његовој књизи *Срби и њихов језик* (Приштина 1997). Исте 1996. године, представник нове историографске школе у Срба Јован И. Деретић основао је у Чикагу Институт за србистику који није био дугог века јер се његов оснивач убрзо вратио у Србију.

Петар Милосављевић је у поменутом реферату, али много потпуније у књизи *Увод у србистику* (2002) изложио да су србистику, као научну дисциплину са латинским термином *serbica*, увели слависти Добровски и Копитар почетком XIX века, а да су је нарочито развили и утврдили Вук Стефановић Караџић, Павел Јозеф Шафарик и други слависти у првој половини тога века. То значи да су ондашња, а и ранија и каснија научна бављења српским језиком, књижевношћу и српским културноисторијским темама, имала своје научно име. Међутим, после смрти Вука Караџића (1864) непринципијелно је конструисан термин сербокroatистика. Институционалну базу сербокroatистике чиниле су Југославенска академија знаности и умјетности у Загребу, која је почела да издаје *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* 1882. године, и славистичке студије у Бечу којима је руководио хрватски филолог Ватрослав Јагић. Јагић је и увео име сербокroatистика. Његова је идеја да Срби и Хрвати имају, тобоже, заједнички језик, а да се разликују по вери. Међу Јагићевим ученицима и следбеницима било је и Срба, лингвиста и историчара. Беч је постао центар сербокroatистике.

Пред крај XIX века оживела је србистичка научна оријентација подстакнута оснивањем Српске краљевске академије (1886) у којој је Стојан Новаковић покренуо рад на *Речнику српској књижевној и народној језика* (1893). Под тим именом објављене су две огледне свеске овог речника, једна 1913, а друга 1944. године. Али у југословенском периоду, србистичка оријентација је слабила да би од 1954. године, када је одржан Новосадски договор о језику, била сасвим потиснута, а српски језик је добио двонационално име. Први том Речника Српске академије наука појавио се 1959. године, под именом *Речник српскохрватској књижевној и народној језика*. Под истим именом 2020. године изашао је и 21. том. Поводом 15. тома (1996) у јавности се чула реч критике на ово име (П. Милосављевић, „Речник којег језика” у листу *Дневник* 11. јуна 1997). У САНУ су 16. фебруара 1999. године најугледнији лингвисти и књижевници расправљали о имену речника, али му право, изворно име није враћено.³

³ Види у чланку Милоша Ковачевића „Шта је то и куда иде српски језик”, часопис *Раџка*, 34–35, 2000, 39–40.

Српски језик је доживео више покушаја потирања свог генетског имена. У Хабзбуршкој монархији политичке власти су српском народу и језику дале илирско име. Проглашењем илирског покрета 1935. године и преузимањем српског језика и за књижевни језик Хрвата, по цену одрицања од хрватског језика, учињен је само прелазни корак. Већ 1843. године иста држава је забранила илирско име, а српском језику је додато име – хрватски. Доброћудни извршилац пакленог плана, похрваћени Немац Људевит Гај (кога и Срби стално повезују са Вуком иако међу њима није било никакве сарадње) одузео је Хрватима њихов народни и књижевни језик (не без подршке, али и отпора са хрватске стране) и за њих „позајмио” туђи језик – српски и туђе писмо – српску латиницу. Он је сам признао да је илирски језик, који је он уводио у употребу код Хрвата, у ствари, језик српски.

Греше сви који Бечки књижевни договор (1850) тумаче као легализацију хрватског имена за српски језик. Хрвати који су дошли на састанак са Вуком и Даничићем нису разговарали о свом матерњем хрватском језику (Иван Мажуранић, Иван Кукуљевић-Санкцински и Винко Пацел били су чакавци или кајкавци) него о вуковском српском језику за који су се они определили као књижевни. Циљ договора је био да сви поштују Вукова правила и да не разједињују језик. Вук, који никад није прихватио хрватско име за српски језик, 1861. године у чланцима „Срби и Хрвати” и „Очитовања” пише не о подели језика него о подели народа „по закону или по вјери”. Негативно оцењујући тај критеријум као неевропски и смешан, он га прима за невољу, „ако бољега нема”, и остаје при своме да се народи деле по језику. Творац аустро-хрватске идеје југославенства, која се разликовала од српске, био је пореклом Немац, бискуп Јосип Јурај Штросмајер који је 1867. године основао Југославенску академију наука. И пре Академије, у Хрватској је постојало Друштво за старину и повестницу Југославена са којим је Друштво српске словесности 1851. године започело размену публикација. Крајем XIX и почетком XX века хрватски филолози, тзв. вуковци (Томо Маретић, Иван Броз, Фрањо Ивековић, Ђуро Шурмин) у својим речницима, граматикама и правописима обрађивали су чисти српски језик по делима Вука, Даничића, Његоша, М. Ћ. Милићевића као хрватски језик, а у историје хрватске књижевности уносили су делове српске књижевности.

Врхунац поигравања са лажним именом језика српскога десио се у Држави Срба, Хрвата и Словенаца, створеној на аустро-хрватској, штросмајеровској, идеји југословенства. Уставом од 1921. године било је прописано име језика српско-хрватско-словеначки! Како је то било могуће? Тако што су идеју о једном српско-

хрватском народу заступали неки прваци у српској науци. Александар Белић је 1914. написао, а 1915. године и објавио рад под насловом „Србија и јужнословенско питање” у којем говори о јединственом српскохрватском народу и заједничком језику и каже да је „данашње хрватско друштво прожето уверењем да са српским делом чини нераздвојну целину, да се са њим у духовном смислу потпуно поклапа”. Ову нетачну оцену заснивао је на чињеници што је Тома Маретић дајући „своме народу граматику хрватскога или српскога језика”, у ствари, дао „граматику језика народних песама, Вукова језика и Даничићева”.⁴ Као залог или жртва државног југословенства принесен је српски језик. Милион и двеста педесет хиљада изгубљених људских живота Срба у Великом рату не могу се повратити. Али идентитет, интегритет и име српског језика могуће је и нужно успоставити.

Током првих десет година после Другог светског рата, у Србији и у Црној Гори српски језик се и званично звао српски. То је био знак обнове научне свести и српске филолошке традиције, али и последица геноцидне језичке политике у Независној држави Хрватској. Међутим, у Босни и Херцеговини језик се од после рата звао српскохрватски, а у Хрватској хрватски или српски. Загреб, поставши после Беча центар сербокroatистике и седиште Југославенског лексикографског завода, диктирао је научну оријентацију. Како је то изгледало уверљиво, приказује једна анегдота о Мирославу Крлежи и Александру Белићу коју је из загребачког часописа *Jezik* (1986. XXXIII, бр. 4, стр. 113) пренео Радмило Маројевић на 72. страни своје књиге *Тирилица на раскршћу векова*. Крлежа је педесетих година предлагао да се организује заједнички историографски институт ЈАЗУ и САНУ, а приликом договора о томе, по Крлежиним речима, српски научници „ништа друго у својим тезама нису износили него аргументе о српском поријеклу Дубровника”. Гневан због тога, Крлежа је рекао Александру Белићу, председнику САНУ, да он то може „колико сутра у облику извјештаја [...] поднијети партијском Политбироу и све ове ваше професоре позвати на ред, и то на основу позитивних закона, јер оно што су они урадили то су криминални деликти”. „Нећете то, ваљда, учинити?”, одговорио му је Белић. „Учинити нећу и то је моја грешка”, рекао је Крлежа. Ова анегдота показује у каквим условима и под каквим политичким притиском је постигнут Новосадски договор о језику 1954. године који су организовале Матица српска и Матица хрватска, а одржан је у згради Покрајинског комитета КПЈ. Тада је укинута

⁴ *Историја једне уједињене: 100 година од стварања Југославије*, Catena mundi, Београд, 2018, 90.

српско име језика у Србији и у Црној Гори, а наметнуто српско-хрватско, односно хрваткосрпско. Комисија која је добила задатак да изради правопис једног, а двоименог језика израдила је и 1960. објавила јединствен правопис, али у два издања код два издавача: један ћирилицом, за екавску, источну, „српску” (Матица српска), а други латиницом, за ијекавску, западну, „хрватску” варијанту језика (Матица хрватска). Овим је трасиран пут за цепање српског на два, касније и више језика, без обзира на илузорност тога подухвата. Као подручје хрватског језика означени су ијекавски говори у Хрватској, Босни и Херцеговини, Црној Гори и неким западним крајевима Србије.

У Републици Србији је тек 1991. године Законом о службеној употреби језика и писма одбачено двонационално име језика и враћено му је српско име (*Службени гласник Републике Србије*, број 45/1991). Међутим, то је учињено половично. У првом члану Закона пише:

У Републици Србији у службеној је употреби српскохрватски језик, који се, када представља српски језички израз, екавски или ијекавски, назива српским језиком (у даљем тексту српски језик).

Одредба је проблематична јер истом језику приписује два имена, односно, дели језик на два језика, српски и хрватски. Термин српски језички израз, као идентитетско обележје за српски језик, то је празна формулација која није дефинисана. Овакво решење било је само преобличен став Мирослава Крлеже који гласи: језик се зове српски када га говоре Срби, а хрватски када га говоре Хрвати. Овакво законско решење значило је: и после Крлеже – Крлежа. Под готово истим условима, кад се ради о српском језику, и данас се води језичка политика у Србији. Као да је „споразум” Крлежа–Белић још на снази.

Српско име језика прихваћено је у школском систему и у јавном животу у Србији (сем од стране екстравагантних појединаца), али као да није сасвим прихваћено у српској науци. САНУ је наставила да издаје *Речник српскохрватског књижевног и народног језика*. Највиша српска научна установа остала је у власти сербокroatистике (потенцијално, кроатистике). Јер како другачије схватити име (сербо)кроатистика него као кроатистика са српским додатком, а српскохрватски језик као хрватски са додатком српског (како је то протумачио хрватски лингвиста Далибор Брозовић). Управо тако је и Јосип Матасић 1984. назвао своју језичку мапу која приказује укупно говорно подручје српског језика подељено на велики, „хрватски”, и мали, „српски”, део.

Ни Хрвате ни Србе није збуњивала трагикомична ситуација када су преостали Срби у Хрватској, после прогона својих сународника, тражили право на употребу српског језика као мањинског у односу на хрватски као језик већинског народа. При томе, тим њиховим српским језиком је говорила цела Хрватска и цео тзв. Западни Балкан. То што српским језиком говоре и народи са другим националним именима није никакав преседан. Али је парадоксално то што се само српском језику приписују друга национална имена.

Тек половином деведесетих година XX века јаче је оживела свест о потреби повратка српској филолошкој традицији и појавио се покрет за обнову србистике. У оквиру манифестације *Видовдански дани*, у амфитеатру Народне и универзитетске библиотеке у Приштини 25. јуна 1997. године, представљене су три књиге Петра Милосављевића о идентитету и интегритету српског језика и српске књижевности које је издала ова библиотека.⁵ О књигама су говорили управник ове библиотеке Слободан Костић и Сениша Јелушић, универзитетски професори у Приштини, и Бранислав Брборић⁶ и Светозар Стијовић, лингвисти из Београда. Аутор Петар Милосављевић је, у своме обраћању, најавио покрет за обнову србистике. Већ 9. октобра исте године на приштинском Филолошком факултету основано је Друштво покрета за обнову србистике – Центар Приштина, на челу са председником Слободаном Костићем и потпредседником Драгишом Бојовићем. Следеће, 1998. године почео је да излази научни часопис *Србистика/Serbica* (1998) као гласило покрета. Појавом све већег броја књига и научних радова других аутора о питањима идентитета и интегритета српског језика и књижевности⁷, почело је да се мења стање у српској националној филологији у корист обнове српске филолошке традиције и развоја србистике као научне дисциплине.

Исте године кад је проглашен покрет за обнову србистике, у Београду је 12. децембра 1997, у окриљу Српске академије наука и уметности, склопљен Споразум научних, просветних и културних установа из Србије, Црне Горе и Републике Српске о оснивању Одбора за стандардизацију српског језика. У тексту овог споразума термин *србистика* је три пута поменут и то: кад се говорило „о уклапању српског језика и србистике у међународне пројекте и стандарде“, дакле, о уласку србистике у систем европских нацио-

⁵ Петар Милосављевић, *Српски национални програм и српска књижевност* (1995), *Систем српске књижевности* (1996), *Срби и њихов језик* (1997).

⁶ Види у књизи: Бранислав Брборић, *С језика на језик*, Београд, Центар за примењену лингвистику, 2001, 118–121.

⁷ Цитирано по књизи *Српски језик у нормативном ојлегалу*, приредили Бранислав Брборић, Јован Вуксановић, Радојко Гачевић, Београдска књига, Београд, 2006, 17–18.

налних филологија, затим, као предвиђање да би, у сарадњи овог одбора са државним органима, „србистика, и материјално, и кадровски, и програмски, могла јачати“; и о могућности повећања броја чланова Одбора „у случају нових универзитетских центара, односно катедара и института за србистику“. Последња реченица подразумева да ће све постојеће катедре српског језика и књижевности понети име катедре за србистику. Камо среће да је рађено како је написано! Али на институте и катедре за србистику (сем часног изузетка Филозофског факултета у Нишу који има Депарتمان за србистику) још се чека.

У првом броју часописа *Србистика/Serbica* (1998) у одељку насловљеном као „Обнова србистике“ објављени су документи: *Платформа Покрећа за обнову србистике* и *Мемоар о очувању и унапређењу српског језика, српске књижевности и српске саборности*, претходно представљени на Славистичком конгресу у Будви, и документи Одбора за стандардизацију српског језика: *Саопштење Одбора и председника његових оснивача*, које је потписао академик Павле Ивић, *Записник са прве, конститутивног, седнице Одбора* и, већ поменути, *Споразум о оснивању Одбора за стандардизацију српског језика*. Уредништво часописа се захвалило секретару Одбора Браниславу Брборићу на уступљеном материјалу. У склопу истог одељка пренесени су и делови интервјуа које је овим поводом дао председник Одбора, академик Ивић *Вечерњим новостима*, *НИН-у* и *Демократији*. У погледу србистике као националне филолошке дисциплине није било несагласја. Изгледало је да је у српској академској заједници преовладало јединствено опредељење за србистичку научну парадигму и за одбацивање сербокроатистике. Бар да је тако и остало! Академик П. Ивић се на првој седници Одбора за стандардизацију повукао са места председника и предложио италијанисту Ивана Клајна на ту функцију. Клајн је био међу потписницима Споразума у име Матице српске у којој је уређивао периодичну публикацију *Језик данас* (без имена језика, као и старија публикација *Наш језик* коју је покренуо А. Белић 1932). Академик Иван Клајн остао је на месту председника Одбора две деценије.

Одмах се могло приметити да међу потписницима Споразума није било никога са подручја Хрватске. Није било ниједне институције у Хрватској која би заступала србистичке ставове у погледу идентитета и интегритета српског језика у Хрватској. Српско културно друштво „Просвјета“ избрисано је из државног регистра удружења грађана још 1980. године.

Већ у првој својој одлуци, Одбор за стандардизацију српскога језика прихватио је, као свршени чин, цепање српског језика на српски део и „несрпске“ делове истога језика. Дајући одговор на

питање о имену језика којима је писан Дејтонски споразум, Одбор за стандардизацију је рекао бошњачки, а не босански и, самим тим, увео је још једно име за српски језик.⁸ Одбор није стао у заштиту интегритета и имена српског језика тиме што би изнео мишљење: ни босански ни бошњачки, и није научним аргументима показао да је Дејтонски споразум писан не на четири него на два језика: на српском и на енглеском. Да је овај политички документ писан на четири језика: бошњачком, хрватском, српском и енглеском, то је обмана за свакога ко уме да чита. Папир трпи све, па и овакво писање и потписивање политичких докумената. Али наука не може да прихвати све што неко стави на папир. После ове прве одлуке, у Одбору за стандардизацију српског језика као да више није било места за србистику као научни термин. У укупно 50 одлука, са образложењима објављеним у књизи *Српски језик у нормативном ојлегалу* (Београд, 2006), термин србистика се помиње само два пута, на странама 111. и 126. Тек последњих година чешће се могу чути или прочитати, у ванинституционалном контексту, имена србисти и србистика.

Одбор за стандардизацију српског језика потрудио се да у тексту образложења своје једанаесте одлуке (која се тиче имена језика на страним универзитетима) обавести јавност да:

Што се тиче *хрватскога (књижевног) језика*, он је био уставна категорија и у СФРЈ 20 година (од 1972, када је та категорија уведена амандманом V на Устав СРХ, а потом, 1974. унесена и у нов републички устав).

Затим се говори да је овај двојезик из седамдесетих година постао „српски, хрватски и бошњачки (тро)језик...”, мада он „јесте у *Његовском смислу* преодоминантно српски, неупоредиво више него несрпски, а кад би се ствар могла посматрати кроз призму његошевског стиха – *мањи њојшок у већи увуре*, и (само) српски језик”. Стилском вештином аутори су прикрили истину. Његошев стих је овде депласиран јер није било утока мањег у већи језик. Хрватски (кајкавски или чакавски) никада се није улио у српски новоштокавски. Дакле, у српском језику нема „несрпског” дела језика. У истом образложењу Одбор износи парадоксално и ненаучно становиште када каже:

лингвистички ентитети означени називима *српски, хрватски и бошњачки језик (никако босански!)* имају у свему битноме исту

⁸ Видети у књизи *Српски језик у нормативном ојлегалу*, 61–62.

(језичку) структуру. Зато и представљају исти *сѿангарднојезички систем*.

И уместо да на овоме стану, писци текста додају да су „та три језика [...] подоста издиференцирани (уразличени) етно-конфесионални, тј. национални *језички сѿангарди*, односно *варијанѿе истиоѿа сѿангардној језика*, па, у крајњој линији, и оделити *сѿангардни језици*”.⁹ Овај став Одбора је дволичан: тврди се да је српски језик један језички систем и, истовремено, да су то три језика. Откада су верска и национална припадност говорника постали критеријуми за одређивање лингвистичког идентитета језика?

Да је Одбор за стандардизацију српског језика одобрио цепање српског језика, види се и по овој тврдњи у Одлуци бр. 18. Тамо се каже:

Наиме, Одбор сачињавају стручњаци с целокупног говорног простора српскога језика (Београд, Бања Лука, Крагујевац, Никшић, Ниш, Нови Сад, Подгорица, Приштина, Сарајево), чији је задатак да дају мишљење о свим аспектима стандардизације српскога језика [...].

Одбор није приказао целовит него сужен говорни простор српског језика, јер међу поменутиим градовима нема ниједног са подручја Републике Хрватске.

У Одлуци бр. 20 Одбор подсећа:

И наука и политика у СРЈ, још 1991, односно 1992. године, обновиле су важење синтагме *срѿски језик* – као назива за језик у службеној употреби у СРЈ, с екавским, и ијекавским изговором, уз примарну употребу ћириличног писма.

Текст ове одлуке потписао је проф. др Мато Пижурица у име Матице српске, у Новом Саду 8. децембра 2001. године. Исти лингвиста је један од аутора првог савременог *Речника срѿскоѿа језика*, који је под овим именом објављен 2007. године у издању Матице српске. У овом речнику први пут се појавила одредница: србистика, кратко дефинисана као „наука о српском језику и српској књижевности”. Међутим, у истом речнику, под одредницом српскохрватски језик, каже се да је то „научно име за језик Срба, Хрвата, Црногораца и Бошњака...”. Да ли је то у складу са дефиницијом србистике као науке о српском језику и књижевности? Ако је термин о двонационалном имену језика требало унети у овај речник, зар не би

⁹ *Срѿски језик у нормативном ољедалу*, 108, 109, 111.

било исправније да је написано: једно време (у југословенском периоду) политичко име за српски језик. Нико од поменутих народа не признаје двонационално име за језик којим се служи. Њега користе једино надлежни у САНУ, и то половично. Иста Академија има Одељење за српски језик и књижевност и Институт за српски језик, а издаје речник српскохрватског! О томе је недавно писала актуелна уредница Академијиног речника Рада Стијовић.¹⁰ То буди наду да би ускоро у овој установи могло бити поново отворено питање назива језика у наслову најважнијег научног производа те установе и да би се могло десити да буде одбачено хермафродитско име језика у називу речника. Очекујемо да се потврди оцена Раде Стијовић да је речник, који издаје САНУ, увек рађен као речник српског језика, дакле, онако како га је замислио и покренуо Стојан Новаковић.

Докле ће се надлежни правити да не знају за ставове Вука Караџића и потоње србистике о разликовању српског од хрватског језика? Зар није управо Крлежа својим књижевним делима потврдио ту разлику. Хрватски критичар Влатко Павлетић хвали Крлежине *Балаве Пејтрице Керемџуха* „написане старом писаном кајкавштином у којој је сачувана свјежина кајкавског говорног идиома” и тврди да му је то песничко дело боље од поезије коју је писао „на књижевном језику” (избегавши да наведе име језика).¹¹ Кајкавски је био Крлежин матерњи, хрватски језик који је био и књижевни у Хрвата пре илирског покрета, спорадично, и касније. Већину својих дела Крлежа је написао на српском (новоштокавском). Мирослав Крлежа је веома добро знао да је грађански Загреб говорио немачки (што је илустровано и у његовим делима писаним на српском језику) и да су у овом граду излазиле новине и књиге за домаћу публику на немачком језику, али он га није називао хрватским.

Приставши на квазитеорију да различити „језички стандарди” значе и различити језици, Одбор за стандардизацију српског језика „патентирао” је злоћудни пројекат. Судаћи по садржају првих педесет одлука, овај одбор није систематски отворио питање идентитета и интегритета српског језика, а од све србистичке литературе поконио је пажњу само трима књигама Ивана Клајна и Даринке Гортан Премк и појединим правописним књигама. Да ли је икада урађена библиографија литературе о српском језику чију израду је Одбор био унео у свој програм рада и да ли је та литература уопште прегледана? За српски језички израз је речено да је

¹⁰ Видети у новинама *Полиџика* од 6. фебруара 2021. године текст Раде Стијовић под насловом „Нови том Речника српског језика”.

¹¹ Vlatko Pavlečić, *Hrvatski pjesnici između dva svjetska rata*, Biblioteka Antologija Jugoslovenske književnosti, Nolit, Beograd, 1963, 71.

двоизговоран (екавски и ијекавски), а он је троизговоран. Зашто се српском језику одузима икавски изговор? Однос Одбора према икавском изговору остао је недефинисан. Рад Одбора у првој деценији је био сведен на одговоре физичким и правним лицима која су тражила савете о појединачним питањима. Одбор није образложио свој главни „проналазак”: српски језик једнако српски језички израз.

Нисам пратила рад Одбора за стандардизацију српског језика после објављивања овде цитиране књиге *Српски језик у нормативном ојлегалу*. Убрзо се десило нешто неочекивано. Срби прогнани са Косова и Метохије, присталице покрета за обнову србистике и Срби прогнани из Хрватске нашли су се заједно у одбрани идентитета и интегритета српског језика и културе. Пошто су изгубили право конститутивног народа у Хрватској и оставили тамо сву имовину и српске гробове, прогнаници из Хрватске нису пристали да прогонитељима поклоне своју културну баштину и право да српски језик зову хрватским именом. О десетогодишњици покрета за обнову србистике, у новембру 2007. године, у Новом Саду одржан је дводневни Међународни научни скуп под називом *Српско њишњање и србистика*, пропраћен објављивањем три зборника научних радова и два монографска издања.¹² Скуп су организовали Влада Републике Српске Крајине у прогонству (изабрана 2006. године), на челу са председником Милорадом Бухом и присталице покрета за обнову србистике, чији су предводници били универзитетски професори Петар Милосављевић, Слободан Костић и Драгиша Бојовић. Закључцима овог, скраћено званог, Новосадског скупа, јасно је дефинисано подручје простирања српског књижевног језика, као и говорно подручје српског језика, и то на принципима које је установио Вук Караџић и слависти његова времена. Сасвим природно, овде није изостављено подручје Републике Хрватске, како је то, силом прилика, учинио Одбор за стандардизацију српског језика.

Новосадски скуп из 2007. године, одржан са благословом и уз активно учешће Његовог Преосвештенства Епископа новосадског и бачког др Иринеја, прећутан је у медијима, са изузетком једног написа у *НИН*-у. Научне и просветне институције и политичке власти су се оглушиле о поруке овога скупа, опет, уз један изузетак. На Филозофском факултету у Нишу већ 1988. године име србистика појавило се у називу студија српске књижевности да бисмо данас тамо имали цео Департман за србистику на којем

¹² Петар Милосављевић, *Српско њишњање и србистика* (2006) и *Две идеје јуџословенства* (2007).

се изучавају српски језик и српска књижевност на свим основним и постдипломским студијама. То, међутим, као да други у Србији не примећују и не поводе се за овим примером.

Влада Српске Крајине у прогонству наставила је да подржава покрет за обнову србистике. Године 2009. они су у Београду обновили Матицу српску у Дубровнику која је деловала у годинама 1909–1914. и 1936–1941. и оставила значајног трага у издавачкој делатности. Шта је Матица српска у Дубровнику, у своје време, значила за Србе, посебно за Србе римокатолике, о томе говори један кратак напис у листу *Dubrovnik* од 9. марта 1940. године:

Zahvala Gospara dr. Milana Rešetara. Na čestitku Matice Srpske u Dubrovniku, prilikom imenovanja našeg sugrađanina Dubrovčanina Gospara dr. Milana Rešetara članom Srp. Kralj. Akademije, Gospar Milan je odgovorio:

Poštovani gosp. Pretsjedniče,

Najtoplije zahvaljujem „Matici srpskoj” mojega nezaboravnoga rodnoga Dubrovnik, što se je sjetila mene vrlo staroga Dubrovčanina, koji sam se vrlo mlad odbio u tuđ svijet. Ja se veselim velikom odlikovanju što mi je namijenila Srpska Kraljevska Akademija, naša naučna ustanova, ali se veselim, vjerujte mi, radi našega Dubrovnik više nego li radi sebe, a osobito mi je milo što je ta ista počast data g. Marku Muratu – još jednom Dubrovčaninu iz broja *starih boraca Srba katolika, koji izumiremo*.¹³

Чувени филолог Милан Решетар (1860–1942) постао је дописни члан Српске краљевске академије још 1897. године, у доба прве обнове србистичке научне парадигме, а редовни члан је постао тек после више од четири деценије, две године пред своју смрт. Овенчан многим научним признањима у свету и чланством у више академија, он је у својој приступној беседи за СКА написао да је Дубровник по језику увек био српски. Обавио је преважне научне послове за српски језик и културну баштину, а може се рећи, установио је и његошологију, приредивши чак десет издања Његошевих дела.

Матица српска је у Дубровнику обновљена тамо где је то било могуће – у Београду. Петогодишњицу свога рада обележила је Свечаном седницом у Новом Саду 14. децембра 2014. године. Благослов владике Иринеја пренео је крстоносни прота Миливој Мижатов, архијерејски намесник новосадски први, а у име Града Новог

¹³ Види *Српски молићвеник. 1512–1942–2012. Споменница Милану Решетару*, САНУ и Фонд „Ђорђе Зечевић” за унапређење и заштиту ћириличног писма, уредници Јасмина Грковић Мејџор и Виктор Савић, Београд, 2016, 10.

Сада скуп је поздравио Вања Вученовић, градски већник за културу. На седници је главна расправа вођена поводом зборника посвећеног 60. годишњици Новосадског договора из 1954. године. Скуп се негативно одредио према Закључцима Новосадског договора о српскохрватском/хрваткосрпском језику који су имали за последицу политичко цепање српског језика на два и више језика и zaloжио се за очување интегритета српског језика са три изговора: екавским, ијекавским и икавским. Овом приликом била је постављена изложба репринт издања Матице српске у Дубровнику из периода 1909–1914, као и других дела србистичке литературе. Влада Републике Српске Крајине у прогонству одржала је још неколико научних скупова, међу којима: о Матици српској у Дубровнику (2010), о Србима муслиманима (2012), а 2018. године научни скуп у Сомбору са темом „Барања кроз векове”. Објављени су зборници радова са ових скупова у сарадњи са Институтом за политичке студије (Београд) и издавачком кућом „Мирослав” (Београд).

У Републици Српској и у Црној Гори, одвијала се значајна активност присталица покрета за обнову србистике. На факултетима у Бањалуци и у Источном Сарајеву већ годинама постоје катедре за србистику. У Бањалуци је било неколико важних скупова о србистици, а посебно је био значајан онај на Филолошком факултету у мају 2015. године под називом *Србистицика и сѣране филологије*. У издавачкој делатности Републике Српске србистици је дато доста простора. Изванредно је важна друштвена и научна активност филолога србистичке оријентације у Црној Гори у неповољним политичким приликама. Њу би требало посебно изучити и са њом упознати научну и ширу јавност.

Шта је у Београду урађено од онога што је Споразумом о оснивању Одбора за стандардизацију српског језика у САНУ било обећано? Где су нам најављени институти и катедре за србистику у Београду? Већ се и заборавило да је 1998. године на београдском Филолошком факултету била основана катедра са србистику, али је за месец-два угашена, уз смену декана. На Приштинском универзитету (данас у Косовској Митровици) на којем је основано прво Друштво покрета за обнову србистике – Центар Приштина (1997), још нема имена србистике у називу студија српског језика и књижевности. На Филозофском факултету у Новом Саду, катедре на којима се предаје српски језик и књижевност, такође, нису понеле име катедре за србистику, како је то поменути Споразумом било најављено.

Име србистика није овладало ни у називима уџбеника, стручних и научних часописа, и научних скупова у Србији. Тиме је остављено место сумњи да промена имена српскохрватски у српски

језик и није била заснована на научним основама него да је то било ствар политичке воље, исто онако као што се већ било десило у другим државама насталим на развалинама Југославије које су одбациле двонационално име језика и дале му неко друго, по својој вољи. Разлика је, међутим, у томе што за промену имена српско-хрватски у српски није била потребна само политичка воља него је за то постојала и сигурна научна основа, а што се не би могло рећи за друга национална имена која се приписују истом језику: хрватски, бошњачки, црногорски, а, ево (зашто да не?), и буњевачки.

Треба правити разлику између права појединих популација на њихово национално име, традицију и културу и историјског, генетског имена језика којим се служе. Бити Хрват, Бошњак или Црногорац, а говорити српским језиком, то не би требало да је срамота ни за кога. Нико никада није бранио Хрватима и народима са другим националним именима да говоре и пишу српским језиком. То може да буде или нормално или кобно. Ствар је избора. Наизглед наивна и шаллива промена имена српског језика, осим што је научно непринципијелна, имала је и трагичне последице. У Другом светском рату довела је до уништења живота стотина хиљада православних Срба, старих и младих, мушкараца, жена и деце само зато што су говорили истим језиком као и Хрвати, а „волели су да се зову Срби”. Исти узрок је довео и до изгона стотине хиљада Срба из Хрватске и Босне и Херцеговине деведесетих година XX века. Само из Сарајева истерано је или побегло 150 хиљада Срба. Својеврстан геноцид извршен је и над Србима римокатолицима којима је одузето српско национално име и замењено хрватским. Муслимана, који су се изјашњавали као Срби по попису становништва 1948. године, било 161 хиљада. Њих није било у каснијим пописима. Није било других путева да се докаже да је српски језик „хрватски” осим да се Срби нађу на „путевима нестајања”, како је један јасеновачки логораш назвао своје мемоаре.¹⁴ Ово стање у филологији је кобно не само за Србе него и за Хрвате и за остале.

Оно што се не може толерисати, то је мржња према српском имену као таквом, односно свака жеља да Срби, али и било који други народ, нестане. Данас у свету петсто хиљада људи, на пет континената, говори француски, како каже Анри Гујон. Има ли неког другог националног имена за енглески језик и да ли, осим англистике, постоји нека друга филолошка дисциплина са другим националним именом?

¹⁴ Синиша Михајловић, *Пућевима нестајања*, Беседа, Нови Сад, 2020, друго издање.

Данашњи свет, који карактерише, као и увек, доминација силе, али и жеља за слободом и равноправношћу, живи у знаку експлозивног развоја науке, технологије и информатике. За опстанак у таквом свету, осим свеспасавајуће вере у Бога, и живота по Божијим законима, неопходно је заузети своје место у савременим научним и информационим системима. Ако у систему филолошких наука не постоји србистика, а колико знам, нема је у званичној научној номенклатури у Србији, тешко се може говорити о научно заснованом и систематски организованом корпусу знања и информација о српском језику, народу и култури. Оно што нема име, не постоји. У том погледу, узалудни ће бити многобројни научни трудови и резултати истраживања културног наслеђа, духовне и материјалне баштине Срба. За све њих ће се већ наћи неко место у систему филолошких и историографских дисциплина посвећених другим народима и са другим именима. Зар таквих покушаја није већ бивало?

Није само име некимa непожељно него је у питању и предмет и садржај појма србистика. Постоји респектабилна литература о томе. Верујемо да је дошло време да се, најпре у Србији, усагласи однос према српском језику и његовом имену и да србистика добије своје место у славистици и међу другим националним филологијама у Европи. Тек потом се можемо надати смиривању србофобије и здравим односима са другим јужнословенским и европским народима.